

HALSEN 12

Andréégatan 6

DJURGÅRDEN

UNDER TIDIGT 1900-TAL BEDREVS CAFÉ I HUSET. OKÄND FOTOGRAF OCH NEGATIVNUMMER, SSM:S ARKIV, DOKUMENTATION FRÅN SKÖNHETSRADET.

Fastigheten är ett gott exempel på Djurgårdsstadens bebyggelse med en timmerstomme som förmodligen är uppförd under tidigt 1700-tal. Till skillnad från många andra hus i området byggdes detta inte på under 1800-talet utan bevarar 1700-talets volym.

Gatufasaden har en ålderdomlig karaktär genom de helfranska pardörrarna från omkring 1800. I byggnaden finns enstaka inredningsdetaljer från 1700- och 1800-talet, till exempel fönsterbågar med tärningar i spröjskorsen.

Halsen 12 är blåvärderat enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

MILJÖBESKRIVNING

På Djurgården fanns under 1600-talet Båtsmansvarvet (senare Galärvarvet) och Amiralitetet disponerade marken där Djurgårdsstaden är belägen. År 1668 anlades här en vårdinrättning för ”förlammat och wanfört sjöfolk” som 1675 kompletterades med en kyrkogård. Inrättningens bebyggelse, som var den första antydning till den nuvarande Djurgårdsstaden, utgjordes av fjorton små stugor som timrats på Åland. Flottan flyttade 1680 till Karlskrona och tog

med sina sjuka.

År 1724 anlades ett nytt skeppsvarv på flottans mark. Området delades 1735 upp i gator och kvarter efter en plan som stadsingenjören Petrus Tillaeus upprättat. Enligt planens intentioner uppfördes en rad timrade stugor som uppläts med tomträtt av Amiralitetskrigsmanskassan för timmerarbetarna vid varvet. Planen med smala gator som följer den kupeerade topografin är väl bibehållen och stugorna utgör ännu stommen i många av dagens hus.

Djurgårdsvarvet övertog varvsverksamheten 1768, och redan året efter erbjöds de boende att köpa ut sina tomter. Under 1800-talet på- och tillbyggdes de flesta husen. År 1849 gavs dispens mot stadens förbud att bygga i trä, ett förbud som inte efterlevts i Djurgårdsstaden på grund av dess isolerade läge. Sedan staden tagit över området vid Djurgårdsvarvets nedläggning på 1860-talet blev bebyggelsens strikt marina anknytning svagare. Byggnaderna gjordes om till flerbostadshus eller vårdshus. Den sociala

DÖRRBLADEN I PARDÖRREN MOT BREDA GATAN HAR VID EN RENOVERING PÅ 1940-TALET VÄNTS SÅ ATT DEN DEKORATIVA SIDAN SYNS UTIFRÅN. FOTO: J. MALMBERG.

homogeniteten som dittills kännetecknat området ändrades.

När Byggnadsstyrelsen tog hand om förvaltningen av den ålderdomliga bebyggelsen 1954 lades en bevarandeplan fram. Moderniseringen och upprustningen av de illa åtgångna husen var ofta genomgripande och rena återuppbyggnader förekom. Genom ett markbytesavtal med staten kom stora delar av området i stadens och Stadsholmens ägo 1985. Djurgårdsstaden är en av de kulturmiljöer inom staden som klassats som riksintresse för kulturmiljövården.

Djurgårdsstaden utgör Stockholms äldsta bevarade samlade stadsbebyggelse efter Gamla stan. Till skillnad från andra områden i staden dominerar trähusen i stadsdelen. En- och tvåvåningshusen representerar både tillkomsten på 1700-talet och utvecklingen under 1800-talet med på- och tillbyggnader i tidens panelarkitektur. Med bibehållet gatunät och plank som avgränsar de små grönskande gårdarna bevaras karaktären av förindustriellt arbetarsamhälle. Intrycket förstärks genom ålderdomlig gatubeläggning och belysning. Den höga, relativt enhetliga flerbostadsbebyggelsen i söder ger en skarp kontrast till den förindustriella stadsdelens skala.

HISTORIK

Bebyggelsen före 1924

Kvarteret Halsen i Djurgårdsstaden, mellan Breda Gatan och Andréegatan, består av fyra fastigheter. Redan på Tillaeus plan över området från 1736 var de fyra tomterna bebyggda. Kvarteret var då bredare än idag med gårdar som sträckte sig mot öster. År 1924 drogs Andréegatan fram vilket innebar att gårdsbebyggelsen inom kvarteret revs.

Halsen 12 har gavlar mot Breda Gatan och Andréegatan samt långsida mot Långa Gatan. Den första kända ägaren av fastigheten var smeden Lars Palmberg år 1736. På en karta från 1776 avbildas tomten bebyggd med ett bostadshus, något indraget från Breda Gatan, och med en flygel längs norra tomtgränsen. Enligt en brandförsäkring från år 1800 hade byggnaden inredd vind, altan och utvändigt trappa. Under 1800-talets andra hälft låg här krogen Nordpolen.

Enligt en karta över Djurgårdsstaden från 1863 var tomten bebyggd med två sammanbyggda hus i vinkel längs norra och östra tomtgränsen och hade en smal gård längs den södra tomtgränsen vilket överensstämmer med utseendet 1917 då Samfundet S:t Erik inventerade fastigheten. Den smala gården

längs södra tomtgränsen avgränsades åt ena sidan av den östra längan och stängdes på andra sidan med en enkel brädport mot Breda Gatan. I vindsvåningen fanns två kamrar och en förstuga, i bottenvåningen fanns flera murade spisar.

Bebyggelsen efter 1924 och debatten om rivning på 1940-talet.

Den del av byggnaden som låg längs östra tomtgränsen, med gavel mot Långa Gatan, revs 1924 då Andréégatan drogs fram. Den bevarade byggnaden fick en ny gavel mot öster.

Stockholms Ångslupsbolag hade 1923 köpt de två norra tomterna i kvarteret, dagens Halsen 10 och 12. År 1941 lämnades en rivningsansökan in tillsammans med ett förslag till uppbyggnad av ett nytt hus. En opinion växte dock fram mot rivningarna. Bland annat uttalade sig arkitekt Ferdinand Boberg för ett bevarande. Resultatet blev att Halsen 12 sparades, men nummer 10 kom att rivas och ett nytt hus uppfördes på denna tomt. En viss upprustning av nummer 12 tycks ha skett samtidigt, av äldre fotografier att döma.

Fastigheten genomgick vissa förändringar 1941. Fönsterluckorna byttes och dörrbladen i porten mot Breda Gatan vändes så att den dekorativa sidan blev synlig från utsidan. Enligt den bevarandeplan som lades fram 1954 reoverades fastigheten omkring år 1960. Interiörerna anpassades till tidens krav på en modern bostadsstandard medan fasaderna behöll sin ålderdomliga karaktär. I fastigheten, som under lång tid fungerat som offentlig lokal, anpassades planlösningen till bostadsändamål. Den smala, mörka gården överbyggdes och inkorporerades i bottenvåningen. Två fönster med bågar från 1700-talet bevarades men i sekundärt läge. Entrén flyttades från Breda Gatan, där porten sattes igen, till Andréégatan. De flesta fönster byttes ut mot nya men med spröjsindelning som de tidigare fönstren.

Fastigheten förvärvades av AB Stadsholmen 1987.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är en våning hög med inredd vind under mansardtak. Taket är täckt med enkupigt tegel och har en skorsten. Fasaderna är klädda med en stående, slät panel ovanför en hög gråstensgrund. Längs tomtens södra sida är den före detta gården överbyggd. Gårdsdelen är en fönsteraxel bred och är något lägre

än trähusets bottenvåning. Taket är platt och täckt med plåt, murarna mot gatorna är putsade.

Husets gavel mot Breda Gatan är tre fönsteraxlar bred med den tidigare entréporten i mittaxeln. Idag är porten inte tillgänglig från insidan och entrén är förlagd till Andréégatan. Porten från omkring 1800 har en slät omfattning av trä och helfranska dörrblad med fyra fyllningar per blad. Fyllningarna har kraftig profilerings, den översta har en droppdekor av sen-gustaviansk typ. Bottenvåningens fönster har släta omfattningar och fönsterluckor med diagonala brädor samt bandgångjärn. Fönstren har två bågar vardera indelade med spröjs till tre rutor. De har beslag av äldre typ, förmodligen nytillverkade omkring 1960 då även bågarna byttes. Vind och bottenvåning skiljs åt av en horisontell, slät trälist. Vindsvåningen har tre fönster, varav två är halvcirkelformiga blindfönster.

Långsidan mot Långa Gatan har tre fönsteraxlar och fönster lika de i gaveln mot Breda Gatan. I gaveln mot Andréégatan finns två fönster, ett i var våning. Fönstret i bottenvåningen har bågar och beslag från 1700-talet men sitter inte i ursprungligt läge. De två bågarna är indelade med spröjs till vardera sex rutor, med de för 1700-talet typiska fyrkanterna i spröjsdekoren, synliga från insidan. Ett likadant fönster sitter i den överbyggda gårdens fasad mot Breda Gatan, även detta i sekundärt läge. Det är möjligt att fönstren tidigare suttit i fönsteraxlarna mot den smala gården.

Entrén till fastigheten ligger i dag vid Andréégatan, i gårdsöverbyggnaden. Porten har slät omfattning av trä och ett dörrblad med två speglar. Ovanför dörren finns ett rektangulärt överljusfönster. Port och fönster nytillverkades omkring 1960.

Interiör

Planlösningen har i bottenvåningen förändrats vid ombyggnaden 1960 och den gamla ytterväggen mot gården är till stor del genombruten. Trappan till vindsvåningen har rivits och återuppförts på annan plats och de äldre murade spisarna har tagits bort. En nymurad spis använder förmodligen de äldre rökkanalerna i ett parti där en äldre mellanvägg delvis bevarats. Snickerierna är nytillverkade förutom ett par äldre, halvfranska dörrblad. Källarvåningen är belägen under granntomten i söder och har tidigare tillhört denna fastighet. Det avlånga källarrummet har slätt tak och putsade, målade väggar. Den nuvarande källartrappan uppfördes 1960.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.

